

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده علوم اجتماعی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جمعیت‌شناسی

عنوان:

بررسی نگرش زنان مجرد نسل انفجار جمعیت ایران (متولدین سال‌های ۱۳۶۴-۱۳۵۸) نسبت به فرزندآوری و عوامل موثر بر آن (مطالعه موردی شهر دزفول)

استاد راهنما:

دکتر شیرین احمدنیا

استاد مشاور:

دکتر حسین محمودیان

پژوهشگر:

سیمین شفیعی‌فر

۱۳۸۹

تقدیم به پدر و مادرم که چشمه همیشه جوشان عشق و محبت‌اند، آنان
که انتخاب من نبودند اما اگر این قدرت را داشتم، باز هم آنان را به پدر
و مادری برمی‌گزیدم.

چکیده:

در این تحقیق برای دست یافتن به اهداف تحقیق و آزمون فرضیه‌ها از روش پیمایش و تکنیک پرسشنامه برای جمع آوری اطلاعات استفاده شده است. در پرسشنامه ۶۱ سوال مشتمل بر ۱۵ سوال باز و ۴۶ سوال بسته به کار رفته است که از این تعداد ۲۰ گویه منافع ناشی از داشتن فرزند و ۲۱ گویه هزینه‌های ناشی از داشتن فرزند را با استفاده از طیف ۵ قسمتی لیکرت گزینه‌های کاملاً موافق، موافق، بی‌نظر، مخالف و کاملاً مخالف مورد سنجش قرار دادند. برای گویه‌های مربوط به منافع فرزندان، مقدار آلفا ۰/۸۹ و برای گویه‌های مربوط به هزینه‌های فرزندان مقدار آلفا ۰/۵۲ به دست آمد لذا گویه (توجه به فرزندان باعث می‌شود نتوان وقت بیشتری را با همسر خود صرف کرد) که موجب کاهش مقدار آلفای هزینه‌های فرزندان شده بود حذف شد و میزان آلفا به ۰/۷۳ رسید، بنابراین می‌توان گفت طیف‌ها از روایی کافی برخوردار می‌باشند. جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه دختران مجرد متولد سال‌های ۱۳۵۸-۱۳۶۴ ساکن در شهر دزفول که در سرشماری سال ۱۳۸۵ تعداد آنها ۳۷۸۹ نفر و مادران این افراد می‌باشد، که از این تعداد با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه معادل ۳۴۷ نفر تعیین شد. روش نمونه‌گیری در این تحقیق نمونه‌گیری متناسب با حجم خوشه می‌باشد که با ۱۵۰ نفر دختر مجرد متولد سال‌های ۱۳۵۸-۱۳۶۴ و با ۱۵۰ نفر از مادرانشان مصاحبه شد.

این تحقیق به منظور بررسی نگرش دختران مجرد متولد سال‌های ۱۳۵۸-۱۳۶۴ نسبت به فرزندآوری صورت گرفته است. در این تحقیق نگرش نسبت به فرزندآوری شامل سه متغیر تعداد فرزندان دلخواه، هزینه‌ها و منافع ناشی از داشتن فرزند می‌باشد تا تأثیر عواملی مانند تحصیلات، درآمد، پایگاه اقتصادی-اجتماعی بر روی آن مورد بررسی قرار گیرد.

بر اساس یافته‌های تحقیق در جامعه مورد مطالعه، دختران و مادرانشان به طور متفاوت فرزند را ارزش‌گذاری می‌نمایند. توجه مادران جامعه مورد مطالعه به فوائد ناشی از داشتن فرزند بیشتر از دختران است. با انجام این پژوهش مشخص گردید تأثیر پایگاه اقتصادی-اجتماعی بر نگرش افراد نسبت به فرزندآوری بالا می‌باشد. همچنین مشخص گردید که میزان درآمد پاسخگویان بر نگرش آنها نسبت به فرزندآوری موثر است، این درحالی است که تحصیلات بر نگرش افراد نسبت به فرزندآوری تأثیر خاصی ندارد.

کلیدواژه‌ها: ارزش فرزند، نگرش نسبت به فرزندآوری، تحصیلات، درآمد و پایگاه اقتصادی-اجتماعی.

فهرست مطالب

فصل ۱: کلیات تحقیق

۲	مقدمه	۱-۱
۴	طرح مسئله	۲-۱
۷	ضرورت و اهمیت موضوع	۳-۱
۷	اهداف تحقیق	۴-۱

فصل ۲: مبانی نظری و مرور ادبیات تحقیق

۹	مبانی نظری	۱-۲
۹	دیدگاه‌های جامعه‌شناختی تبیین باروری	۱-۱-۲
۱۲	تئوری‌های اقتصادی باروری	۲-۱-۲
۱۲	دیدگاه هاروی لیبنشتاین	۱-۲-۱-۲
۱۴	دیدگاه ریچارد استرلین	۲-۲-۱-۲
۱۷	تئوری گری بکر	۳-۲-۱-۲
۱۹	تئوری جریان ثروت بین نسلی کالدول	۴-۲-۱-۲
۲۲	تئوری‌های جمعیت‌شناختی	۳-۱-۲
۲۲	تئوری انتقال جمعیت‌شناختی	۱-۳-۱-۲
۲۴	تئوری تبیین نهادی	۲-۳-۱-۲
۲۶	مدل متغیرهای بینابین	۳-۳-۱-۲
۳۱	تئوری‌های اجتماعی-فرهنگی باروری	۴-۱-۲
۳۱	تئوری اشاعه	۱-۴-۱-۲
۳۲	تئوری نوسازی	۲-۴-۱-۲
۳۴	تئوری برابری جنسیتی	۳-۴-۱-۲
۳۶	تئوری‌های روان‌شناختی	۵-۱-۲
۳۶	تئوری لوئیز هافمن و مارتین هافمن	۱-۵-۱-۲
۳۷	نظریه ارزش کودکان	۲-۵-۱-۲
۳۸	چشم انداز انتقال باروری در ایران	۶-۱-۲
۳۹	امکان افزایش باروری در آینده	۱-۶-۱-۲

۳۹	استمرار کاهش باروری	۲-۶-۱-۲
۴۱	مروری بر پیشینه تجربی تحقیق	۲-۲
۴۱	مطالعات خارجی	۱-۲-۲
۴۵	مطالعات داخلی	۲-۲-۲
۵۸	چارچوب نظری	۴-۲
۵۹	مدل نظری تحقیق	۵-۲
۶۰	فرضیات تحقیق	۶-۲
		فصل ۳: روش شناسی تحقیق	
۶۲	روش تحقیق	۱-۳
۶۲	جامعه آماری	۲-۳
۶۳	روش نمونه گیری	۳-۳
۶۴	حجم نمونه	۴-۳
۶۴	واحد تحلیل و مشاهده	۵-۳
۶۵	روش جمع آوری اطلاعات	۶-۳
۶۵	فنون مورد استفاده برای تجزیه و تحلیل	۷-۳
۶۶	اعتبار و روایی	۸-۳
۶۶	اعتبار	۱-۸-۳
۶۷	روایی	۲-۸-۳
۶۹	تعاریف مفهومی و عملیاتی	۹-۳
۶۹	متغیر وابسته	۱-۹-۳
۷۷	متغیر مستقل	۲-۹-۳
		فصل ۴: یافته های تحقیق	
۸۰	مقدمه	۰-۴
۸۰	آمار توصیفی	۱-۴
۸۰	ویژگی های جمعیت نمونه	۱-۱-۴
۸۱	متغیر سن	۱-۱-۱-۴
۸۳	متغیر تعداد خواهر و برادر پاسخگو	۲-۱-۱-۴

۸۵	متغیر وضعیت فعالیت اقتصادی	۳-۱-۱-۴
۸۷	متغیر نوع شغل	۴-۱-۱-۴
۹۰	متغیر بهترین سن ازدواج	۵-۱-۱-۴
۹۴	توصیف متغیرهای وابسته	۲-۱-۴
۹۴	متغیر تعداد فرزندان دلخواه	۱-۲-۱-۴
۹۸	متغیر ارزش فرزند	۲-۲-۱-۴
۹۹	متغیر نگرش نسبت به فرزندآوری	۳-۲-۱-۴
۱۰۱	توصیف متغیرهای مستقل	۳-۱-۴
۱۰۱	متغیر آخرین مدرک تحصیلی	۱-۳-۱-۴
۱۰۳	متغیر درآمد	۲-۳-۱-۴
۱۰۵	متغیر پایگاه اقتصادی-اجتماعی	۳-۳-۱-۴
۱۰۷	تحلیل آمار استنباطی	۲-۴
۱۰۷	پایگاه اقتصادی-اجتماعی و نگرش نسبت به فرزندآوری	۱-۲-۴
۱۱۰	تحصیلات و نگرش نسبت به فرزندآوری	۲-۲-۴
۱۱۳	درآمد و نگرش نسبت به فرزندآوری	۳-۲-۴
۱۱۵	تفاوت نگرش دختران و مادران نسبت به فرزندآوری	۴-۲-۴
		نتیجه گیری	فصل ۵:
۱۱۹	خلاصه تحقیق	۱-۵
۱۲۳	نتیجه گیری	۲-۵
۱۲۳	محدودیت‌ها و پیشنهادات	۳-۵
۱۲۵	منابع	
۱۳۱	ضمائم	

فهرست جداول

شماره جدول	عنوان جدول
۱-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب سن
۲-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب سن
۳-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب تعداد خواهر و برادر پاسخگو
۴-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب تعداد خواهر و برادر پاسخگو
۵-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب وضعیت فعالیت اقتصادی
۶-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب وضعیت فعالیت اقتصادی
۷-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب وضعیت فعالیت اقتصادی
۸-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب نوع شغل
۹-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب نوع شغل
۱۰-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب نوع شغل
۱۱-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب بهترین سن ازدواج
۱۲-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب بهترین سن ازدواج
۱۳-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب سن ازدواج پاسخگو
۱۴-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب تعداد فرزندان دلخواه
۱۵-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب تعداد فرزندان دلخواه
۱۶-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب تعداد فرزندان پاسخگو در حال حاضر
۱۷-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب ارزش فرزند
۱۸-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب ارزش فرزند
۱۹-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب نگرش نسبت به فرزندآوری
۲۰-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب نگرش نسبت به فرزندآوری
۲۱-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب آخرین مدرک تحصیلی
۲۲-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب آخرین مدرک تحصیلی
۲۳-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب آخرین مدرک تحصیلی
۲۴-۴	توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب درآمد

توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب درآمد	۲۵-۴
توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب درآمد	۲۶-۴
توزیع فراوانی مطلق و نسبی برحسب پایگاه اقتصادی و اجتماعی	۲۷-۴
جدول توافقی متغیرهای نگرش نسبت به فرزندآوری و پایگاه اقتصادی - اجتماعی	۲۸-۴
جدول توافقی متغیرهای نگرش نسبت به فرزندآوری و پایگاه اقتصادی - اجتماعی	۲۹-۴
جدول توافقی متغیرهای نگرش نسبت به فرزندآوری و میزان تحصیلات	۳۰-۴
جدول توافقی متغیرهای نگرش نسبت به فرزندآوری و میزان تحصیلات	۳۱-۴
جدول توافقی متغیرهای نگرش نسبت به فرزندآوری و میزان درآمد	۳۲-۴
جدول توافقی متغیرهای نگرش نسبت به فرزندآوری و میزان درآمد	۳۳-۴
جدول توافقی متغیرهای نگرش دختران نسبت به فرزندآوری و نگرش مادرانشان	۳۴-۴

فصل ١

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

مسئله جمعیت از دیرباز مورد توجه جمعیت‌شناسان، محققان اجتماعی، اقتصادی و سیاسی بوده است. باروری به عنوان فرایندی که بقاء جامعه انسانی را تضمین می‌کند، یکی از مهمترین بخش‌های مطالعات جمعیتی است و از آنجا که این مولفه از ارزش‌ها، هنجارها و آداب و رسوم یک جامعه متأثر است لذا باید این موضوع را در متن اجتماع مورد مطالعه قرار داد. گرچه عوامل متعددی منجمله عوامل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و بهداشتی بر روی رفتار باروری زوجین تأثیر می‌گذارد اما در دهه‌های اخیر یکی از عوامل مؤثر در تغییرات میزان باروری ارزش فرزند در نزد والدین می‌باشد. به بیان دیگر نحوه‌ی ارزش‌گذاری فرزند که خود ناشی از ساخت جامعه، خانواده و ویژگی‌های روانی- اجتماعی زوجین بوده در میزان باروری مؤثر است. بنابراین توجه به علل تغییر میزان باروری در سطح خرد جهت اجرای موفقیت آمیز سیاست‌های تنظیم خانواده اهمیت خاصی می‌یابد.

میرزائی (۱۳۸۲) در مقاله‌ای تحت عنوان "نوسانات تحدید موالید در ایران" می‌نویسد کاهش اساسی و مستمر مرگ‌ومیر با سطح بالائی از زاد و ولد منجر به رشد شتابان جمعیت ایران در نیم قرن اخیر شد. وی می‌افزاید که بعد از اعلام موضع طرفداری از افزایش رشد جمعیت توسط دولت ایران در اوایل دهه ۱۳۴۰، در اواسط همان دهه این موضع کاملاً تغییر یافت و از سال ۱۳۴۶ برنامه تنظیم خانواده آغاز گردید. بعد از انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ مجدداً جو طرفدار افزایش رشد جمعیت غالب شد و تقریباً برای یک دهه حمایت از اعمال سیاست تنظیم خانواده متوقف گردید. نتیجه این امر، رشد بی سابقه جمعیت بالغ بر ۴ درصد در سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ بود. از سال ۱۳۶۶ نگرانی در مورد آینده

رشد جمعیت کشور جدی شد و فروکش کردن جو طرفدار افزایش جمعیت و از سرگیری برنامه‌های تنظیم خانواده منجر به کاهش اساسی و مستمر باروری در دهه ۱۳۷۰ شد (همان).

۱-۲- طرح مسئله

یکی از مهمترین مقوله‌های علم جمعیت‌شناسی، باروری است. باروری واقعیتی صرفاً فیزیکی نیست بلکه پدیده‌ای است که از یک سو فرهنگ، اقتصاد، مذهب و سیاست یک جامعه و از سوی دیگر نگرش‌ها، تمایلات و تفکرات افراد بر آن تأثیر می‌گذارند. اصولاً هر پدیده‌ای از جمله باروری را هم می‌توان در سطح کلان یعنی همان فرهنگ، اقتصاد، سیاست و مذهب یک جامعه و هم در سطح خرد یعنی انگیزه‌ها، سلیقه‌ها، تمایلات و طرزتلقی‌های افراد مورد بررسی قرار داد. در این راستا هر چه یک جامعه توسعه‌یافته‌تر باشد بیشتر تمایلات و انگیزه‌های فرد، رفتار باروری را تعیین می‌کند و هر چه جامعه کمتر توسعه‌یافته‌تر باشد بیشتر نهادها و ساختارهای یک جامعه رفتار باروری افراد آن جامعه را تعیین می‌کنند.

در این قسمت به تحولات باروری در ایران طی سال‌های مختلف پرداخته خواهد شد. «انتقال باروری در ایران، به طور غیر مستمر، در فاصله زمانی سه دهه (از ابتدای دهه ۱۳۵۰ تا اواخر دهه ۱۳۷۰) صورت گرفت» (عباسی شوازی، ۱۳۸۴: ۲۵). برآوردهای انجام شده از روند تحولات باروری حاکی از این است که میزان باروری کل از حدود ۷/۷ فرزند برای هر زن در سال ۱۳۴۵ به ۶/۳ فرزند در سال ۱۳۵۵ کاهش یافته است (آقاجانیان و مهریار^۱، ۱۹۹۹). همان طور که آقاجانیان خاطر نشان ساخته بعد از این کاهش اولیه، موقتاً وقفه‌ای در گذار جمعیتی ایران پدید می‌آید (آقاجانیان^۲، ۱۹۹۱). عباسی شوازی و دیگران (۱۳۸۳) در کتابی تحت عنوان "تحولات باروری در ایران" می‌افزایند که در نیمه دوم دهه ۱۳۵۰،

^۱Aghajanian and Mehryar
^۲Aghajanian

توقف برنامه‌های تنظیم خانواده که بیشتر ریشه در شعارهایی داشت که این گونه فعالیت‌ها را به نوعی بر گرفته از سیاست‌های غربی می‌دانست، زمینه را برای تعبیر و تفاسیر مختلفی توسط علمای مذهبی، سیاستمداران و صاحب‌نظران در مورد دیدگاه اسلام نسبت به تنظیم خانواده ایجاد نمود که طی آن ایده‌های موافق افزایش جمعیت شکل گرفتند. نتیجه این شرایط، افزایش سطح باروری در سال‌های اول انقلاب بود، به طوری که باروری در بین سال‌های ۵۸-۱۳۵۶ اندکی افزایش یافت و به گفته عباسی شوازی و دیگران (۱۳۸۳: ۹) «به حدود ۷ فرزند در سال‌های ۱۳۵۹-۱۳۶۰ رسید». «از سال ۱۳۶۴ به بعد مجدداً به تدریج روند کاهش باروری آغاز می‌شود و از ۶/۹ فرزند برای هر زن در این سال به ۵/۵ فرزند در سال ۱۳۶۸ که زمان راه‌اندازی مجدد برنامه‌های تنظیم خانواده است می‌رسد و از این زمان به بعد به سرعت روند انتقالی خود را طی کرده است» (عباسی شوازی و عسکری ندوشن، ۱۳۸۴: ۲۶). عباسی شوازی^۳ (۲۰۰۲) در گزارش دیگری تحت عنوان «بررسی ویژگی‌های بهداشتی و جمعیتی ایران»،^۴ خاطر نشان می‌سازد که میزان باروری کل در سال ۱۳۷۹ به حدود ۲/۱ کاهش یافت و بسیاری از نقاط شهری کشور نیز باروری پایین‌تر از حد جانشینی را تجربه نمودند. لذا با توجه به یافته‌های مرور گردیده به نظر محقق می‌رسد که سال‌های انفجار جمعیت را می‌توان از سال ۱۳۵۸ تا سال ۱۳۶۴ در نظر گرفت.

به نظر می‌رسد، ادامه کاهش باروری پیامدهایی برای ایران خواهد داشت و بنا به شواهد موجود ایران نیز همانند برخی از کشورهای غربی مانند «ایتالیا، دانمارک و بریتانیا، سوئد» (برنارد، ۱۳۸۴: ۵)، روند نزدیک شدن به رشد منفی جمعیت را طی خواهد کرد.

^۳ Abbasi Shavazi

^۴ Iran Demographic and Health Survey (IDHS)

از جمله عواملی که در تغییرات میزان باروری موثر است، "ارزش فرزند" نزد افراد می‌باشد. به عبارت دیگر، نحوه ارزش‌گذاری فرزند که خود ناشی از ساخت جامعه، خانواده و ویژگی‌های روانی و اجتماعی افراد است در میزان باروری موثر است.

از آنجا که نسل انفجار جمعیت در دوره زمانی خاصی زندگی کرده و با مضیقه‌ها و محدودیت‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی بسیاری روبرو بوده و نیز بر اساس تجربه نگارنده و از آنجا که نگارنده جزو متولدین آن نسل می‌باشد، این دغدغه خاطر برای نگارنده فراهم شده است که تجربه این نسل موجب شده که نسبت به فرزندآوری و جانشین‌کردن نسل دیگری به جای خود نگرش منفی داشته باشند، لذا نگارنده علاقه‌مند به مطالعه این مسئله می‌باشد و نیز از آنجا که شهر دزفول زادگاه محقق می‌باشد و بنا به علائق شخصی محقق در زمینه سرنوشت ساکنان آن شهر علاقه فراوانی به آن محل دارد، لذا متولدین سال‌های ۱۳۶۴-۱۳۵۸ را موضوع مطالعه خود قرار داده است.

در نهایت محقق به دنبال پاسخگویی به این سوال می‌باشد که زنان مجرد^۵ (هرگز ازدواج نکرده) نسل انفجار جمعیت ایران (متولدین سال‌های ۱۳۶۴-۱۳۵۸) نسبت به فرزندآوری خود چگونه می‌اندیشند؟

^۵ Never married

۱-۳- ضرورت و اهمیت موضوع

با توجه به اینکه تحقیقات موجود در زمینه نگرش افراد نسبت به فرزندآوری، عمدتاً به نگرش زنان متأهل واقع در سنین باروری (۴۹- ۱۵ساله) یا به طور کلی به نگرش والدین نسبت به فرزندآوری پرداخته‌اند و کمتر به نسل انفجار جمعیت و افراد مجرد پرداخته شده است، لذا خلاء چنین تحقیقی هم در رشته جمعیت‌شناسی و هم در مورد نسل انفجار جمعیت بالاخص زنان مجرد احساس می‌شود، به ویژه در استان خوزستان و در شهر دزفول که سابقه چنین مطالعاتی در مورد این نسل کمتر می‌باشد. علاوه بر آن، با توجه به اینکه این نسل در سنین باروری می‌باشند و اهمیت‌شان به لحاظ اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ... بیشتر شده است و نیز طبق پیش‌بینی‌های مطرح شده در مورد چشم‌انداز انتقال باروری در ایران یعنی امکان افزایش باروری در آینده و یا استمرار کاهش باروری که به تفصیل در فصل دوم بند ۲-۱-۶ مطرح شده است، لذا فرض محقق این است که باروری در آینده کاهش می‌یابد لذا با انجام این تحقیق این شبهه روشن خواهد شد و نیز مطالعه در مورد نگرش آنان می‌تواند به پیش‌بینی آینده جمعیت آن شهر به ما یاری رساند.

۱-۴- اهداف تحقیق

هدف اصلی این تحقیق بررسی نگرش زنان مجرد نسل انفجار جمعیت ایران (متولدین سال‌های ۱۳۶۴-۱۳۵۸) نسبت به فرزندآوری در شهر دزفول در سال ۱۳۸۸ و عوامل موثر بر آن شامل پایگاه اقتصادی- اجتماعی، تحصیلات، درآمد می‌باشد.

فصل ۲

مبانی نظری و مرور

ادبیات تحقیق

در این فصل، ابتدا تئوری‌ها، دیدگاه‌ها و مدل‌هایی را که در ارتباط با موضوع مورد تحقیق موجود هستند مطرح شده است. سپس، به تحقیقات خارجی و داخلی که در رابطه با موضوع مورد بررسی انجام یافته‌اند اشاره شده، در ادامه، چارچوب نظری که در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته و در نهایت مدل نظری و فرضیات تحقیق ذکر شده است.

۱-۲- مبانی نظری

در این قسمت تئوری‌ها و دیدگاه‌هایی که در ارتباط با موضوع تحقیق هستند آورده شده است.

۱-۱-۲- دیدگاه‌های جامعه‌شناختی تبیین باروری

آقاجانیان و رجبی (۱۳۶۴) در کتابی تحت عنوان "ارزش کودکان و رشد خانواده در شهر و روستا" خاطر نشان می‌سازند که تأثیر شرایط اجتماعی بر رفتار فرد را نمی‌توان نادیده گرفت. رفتارهای اجتماعی از جمله باروری طی مراحل اجتماعی شدن فرد در یک جامعه شکل می‌گیرند. در جامعه روستایی-کشاورزی، فرد الگوها و رفتارهای باروری خود را بر حسب نیازهای جامعه روستایی با خانواده بزرگ و فرزندان زیاد، تطبیق می‌دهد. در نتیجه، در میان خانواده‌های روستایی، انگیزه‌های اقتصادی، نقش تعیین‌کننده‌ای در تصمیم‌گیری فرد برای فرزندآوری ایفا می‌کنند، در حالی که در یک جامعه شهری-صنعتی، فرد طی فرآیند اجتماعی شدن یاد می‌گیرد که مسائل و مشکلات زندگی در یک جامعه شهری، با یک خانواده پرجمعیت سازگاری ندارد، لذا در خانواده‌های شهری انگیزه‌های روانی-اجتماعی نقش عمده‌ای در تصمیم‌گیری فرد در مورد تعداد فرزندان دارد.

همچنین، حسینی (۱۳۸۳: ۹۹) در کتابی تحت عنوان "درآمدی بر جمعیت‌شناسی اقتصادی-اجتماعی و تنظیم خانواده" معتقد است: «بحث در مورد عوامل انگیزشی، محور اصلی اکثر دیدگاه‌هایی است که از طریق مدل‌های جامعه‌شناختی سعی در تبیین پدیده باروری دارند، زیرا باروری واقعی صرفاً فیزیکی نیست، بلکه پدیده‌ای مبتنی بر ذهنیات و تفکرات فردی است». وی می‌افزاید، از نظر جامعه‌شناسان، هرچه جوامع در مسیر توسعه اقتصادی-اجتماعی بیشتر حرکت کنند، بیشتر انگیزه‌ها و سلیقه‌های فردی است که رفتارهای باروری را تحت تأثیر قرار می‌دهند و برعکس در جوامع توسعه نیافته، بیشتر سیستم کلی حاکم بر جامعه و نهادها و مقررات است که به باروری جهت می‌دهند.

نظریاتی نیز در ارتباط با مقایسه علل کاهش باروری، در جوامع در حال توسعه و توسعه یافته موجود هستند که بهند و فریدمن به آنها اشاره کرده‌اند که در ادامه ذکر گردیده‌اند.

حسینی (۱۳۸۳) به نقل از بهند^۶ (۱۹۹۴) خاطر نشان می‌سازد که در کشورهای در حال توسعه، عوامل انگیزشی به دو صورت در میزان باروری موثرند. از یک سو، به خاطر وجود میزان‌های بالای مرگ و میر اطفال، والدین سعی می‌کنند به منظور ادامه حیات خانواده فرزندان بیشتری به دنیا بیاورند. از سوی دیگر، به خاطر انگیزه‌هایی در مورد برتری جنسی فرزندان پسر و منافع اقتصادی فرزندان، باز هم باروری در سطح بالایی قرار می‌گیرد. چنین انگیزه‌هایی توسط مذاهب موجود در این کشورها نیز تشدید می‌شود.

^۶ Behende

فریدمن^۷ (۱۹۷۹) در تبیین جامعه‌شناختی کاهش بی‌سابقه باروری در کشورهای توسعه‌یافته، به تغییر کارکرد خانواده و فرزندان در جامعه شهری- صنعتی اشاره می‌کند. وی معتقد است که شهرنشینی صنعتی با مجموعه‌ای از تقسیم کار در همه بخش‌های زندگی همراه بوده، این امر منجر به رشد دنیاگرایی و عقل‌گرایی و کاهش نفوذ نیروهای سنتی شده است. یکی از عناصر اساسی در این جریان، این است که خانواده کارکردهای خود را به سایر نهادهای تخصصی جامعه واگذار کرده است. در نتیجه، از یک سو، فرزندان نقش اقتصادی خود را در خانواده از دست داده‌اند و از سوی دیگر، آنها به صورت مانعی، در راه مشارکت والدین در سازمان‌هایی درمی‌آیند که پاداش‌های زندگی در جامعه‌ی شهری از این طریق به دست می‌آید. وی معتقد است هنگامی که همه‌ی مردم با ارزش‌های جامعه‌ی شهری آشنا شوند، تنظیم خانواده عمومیت خواهد یافت و بعد خانواده کاهش می‌یابد.

همان‌طور که اشاره شد، دیدگاه‌های جامعه‌شناختی تبیین باروری، به عوامل سطح خرد نظیر انگیزش در مورد باروری می‌پردازند و از آنجا که هدف محقق بررسی دیدگاه افراد در سطح خرد است و سعی در شناخت انگیزه‌ها و تمایلات افراد نسبت به باروری و فرزندآوری دارد، لذا به نظر می‌رسد که دیدگاه‌های فوق‌الذکر می‌توانند به هدف محقق کمک کنند.

در ادامه، نگارنده به بررسی دیدگاه‌های حوزه اقتصاد باروری می‌پردازد، که علاوه بر عوامل جامعه‌شناختی در پاسخ به مسئله تحقیق یاری می‌رسانند.

^۷ Freedman